

Х.М. Бадалов, здобувач*

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДИНАМІКА СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Сучасний стан сільського господарства характеризується поглибленням кризових явищ, скороченням виробництва, зниженням його ефективності та галузевими диспропорціями, що в сукупності з природно-кліматичними умовами суттєво знижують шанси підприємства на отримання позитивного фінансового результату – прибутку. Серед сукупності факторів найбільш вагомий вплив на прибутковість сільськогосподарського виробництва справляє собівартість продукції, тому пошук шляхів її зниження є першочерговим завданням сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах господарювання. З переходом на ринковий шлях розвитку, коли підприємства повинні самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом і складом ресурсів для здійснення виробництва та повністю відповідають за результати діяльності, дослідження собівартості і визначення можливостей її зниження набули особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зниження витрат та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва ґрунтовно досліджені в працях таких вчених як: В.Г. Андрійчук, Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко, П.Т. Саблук [1-3] та ін. Дослідження методичних підходів до управління витратами і формування собівартості сільськогосподарської продукції здійснювали Г.О. Партин [4], В.М. Петров, А.В. Токар [5] та ін. Разом з тим, заслуговує на увагу дослідження сучасних тенденцій зміни собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах і пошук шляхів її зниження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження динаміки собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Собівартість є одним з найбільш важливих показників діяльності сільськогосподарських підпри-

* Науковий керівник – д-р екон. наук, професор О.В. Олійник

ємств. Вона показує, у що саме обходиться господарству виробництво відповідного виду продукції і наскільки економічно вигідним воно є для підприємства в конкретних природно-економічних умовах господарювання [1].

Собівартість як економічна категорія являє собою відокремлену частину вартості. Основу цієї категорії становлять вартість спожитих засобів виробництва і вартість необхідного продукту. В конкретно економічному розумінні собівартість – це грошовий вираз витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) [1, с. 135].

Для дослідження сучасного економічного стану сільськогосподарських підприємств та їх собівартості розглянемо динаміку показників ефективності сільськогосподарського виробництва у 2011-2012 рр. (табл. 1).

1. Ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах у 2011-2012 рр.

Показник	2011 р.			2012 р.		
	Повна собівартість, млн грн	Чистий дохід (виручка), млн грн	Рівень рентабельності (збитковості), %	Повна собівартість, млн грн	Чистий дохід (виручка), млн грн	Рівень рентабельності (збитковості), %
Україна						
Продукція сільськогосподарства	73754,2	93680,2	27,0	98693,0	118892,4	20,5
У т.ч.:						
рослинництва	53703,1	71025,8	32,3	76538,0	93567,7	22,3
тваринництва	20051,1	22654,4	13,0	22155,1	25324,6	14,3
Харківська область						
Продукція сільськогосподарства	4675,6	5962,1	27,5	6257,5	7695,3	23,0
У т.ч.:						
рослинництва	3314,5	4530,6	36,7	4980,0	6305179,7	26,6
тваринництва	1361,1	1431,5	5,2	1277,5	1390,1	8,8

У 2012 р. собівартість продукції сільськогосподарства в сільськогосподарських підприємствах України зросла на 24938,8 млн грн, або на 33,8 %, при цьому рівень рентабельності знизився з 27,0 до 20,5 %. Собівартість продукції рослинництва збільшилась на 42,5 %, що

супроводжувалось зниженням рентабельності на 10,0 %. По Харківській області теж відбулось зростання собівартості продукції сільського господарства в 2012 р. на 33,8 %, продукції рослинництва – на 1665,5 млн грн, а у відсотковому відношенні – на 50,2 %. Рентабельність рослинництва у 2012 р. знизилась на 10,1 %. У тваринництві зростання собівартості відбувається більш повільними темпами, а по Харківській області в 2012 р. навіть відбулося її зниження.

Такі суттєві темпи зростання собівартості продукції рослинництва є досить загрозливими. Тому необхідно здійснювати пошук резервів зниження собівартості продукції рослинництва, зокрема шляхом підвищення рівня ефективності використання наявних ресурсів.

Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва [4].

Дослідження структури витрат рослинництва сільськогосподарських підприємств Харківської області за елементами (табл. 2) показало, що найбільшу питому вагу займають матеріальні витрати. У 2011 р. їх частка становила 69,5 % загального обсягу витрат, у 2012 р. вона знизилась до 67,4 %. Причому серед матеріальних витрат переважну частку займають витрати на оплату робіт і послуг сторонніх організацій – 17,8 та 17,3 % у 2011 та 2012 рр. відповідно. Дещо меншу питому вагу займають витрати на мінеральні добрива, паливно-мастильні матеріали та насіння. Витрати на оплату праці з відрахуваннями у 2011 р. займали 10,2 %, у 2012 р. – знизились до 9,5 %.

Велика питома вага матеріальних витрат у структурі витрат рослинництва зумовлена багатьма чинниками. Серед них можна виділити і специфіку галузі, і ціновий диспаритет, і неефективне використання матеріальних ресурсів. Необхідно зазначити, що саме ресурсозбереження у сучасних умовах займає важливе місце серед резервів зниження собівартості і підвищення прибутковості в аграрній галузі.

Собівартість та ціна є основними чинниками формування фінансових результатів підприємства. Впливати на ціни реалізації сільськогосподарської продукції товаровиробники не можуть і для підвищення прибутковості господарської діяльності основну увагу необхідно зосереджувати саме на пошуку шляхів зниження собівартості продукції рослинництва.

**2. Витрати на виробництво продукції рослинництва
в сільськогосподарських підприємствах Харківської області
за елементами у 2011–2012 рр.**

Стаття витрат	2011 р.		2012 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%
Усього витрат	4246740,8	100,0	4973913,6	100,0
Витрати на оплату праці	317894,5	7,5	342293,7	6,9
Відрахування на соціальні заходи	115940,4	2,7	127229,2	2,6
Амортизація	253071,5	6,0	306967,4	6,2
Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції	2951829,6	69,5	3350020,3	67,4
у т.ч. насіння і посадковий матеріал	515983,0	12,2	640202,1	12,9
інша продукція сільського господарства	27340,3	0,6	28820,2	0,6
мінеральні добрива	678827,1	16,0	746107,1	15,0
пальне і мастильні матеріали	615582,9	14,5	643113,7	12,9
електроенергія	39457,3	0,9	42395,0	0,9
паливо й енергія	48941,7	1,2	75759,6	1,5
запчастини, ремонт і будівельні матеріали для ремонту	271060,1	6,4	313250,4	6,3
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	754637,2	17,8	860372,2	17,3
Інші витрати (в т.ч. плата за оренду)	608004,8	14,3	847403,0	17,0

У зв'язку з цим було досліджено динаміку повної собівартості основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області (рис. 1).

За період з 2002 по 2012 р. повна собівартість 1 ц зернових, соняшнику та цукрових буряків поступово підвищувалася. Найбільш швидкими темпами зростала собівартість соняшнику, середньорічний приріст становив 16,8 грн/ц. Найбільш повільно відбувалось зростання собівартості цукрових буряків – у середньому на 2,95 грн/ц за рік. Протягом періоду відбувались певні коливання повної собівартості по всіх трьох культурах у бік зниження, проте вони не мали суттєвого впливу на загальну тенденцію. Варто відмітити певну синхронність у зміні собівартості культур, пов'язану, перш за все, зі зміною цін на фактори виробництва.

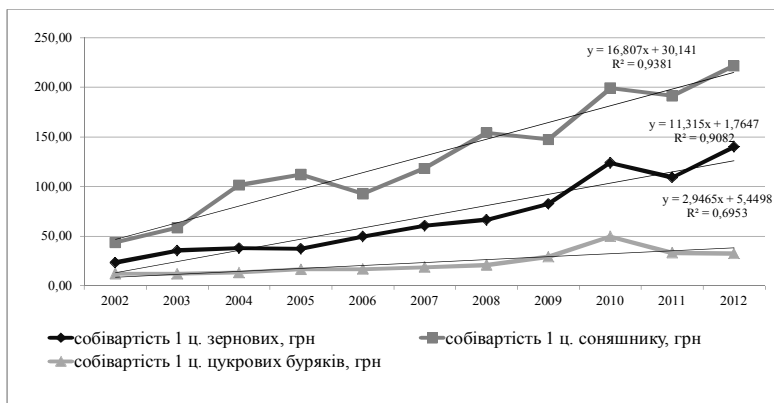

Рис. 1. Динаміка собівартості основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2002-2012 рр.

Собівартість окремих видів продукції рослинництва в абсолютному вимірнику не дає змоги порівнювати темпи її зміни по видах продукції. Це пов'язано з тим, що при порівнянні не враховується масштаб собівартості. Адже при вирощуванні різних видів продукції витрачається різна кількість ресурсів і повна собівартість 1 ц зерна та 1 ц цукрових буряків суттєво відрізняються. Тому і приріст собівартості зерна на 1 грн не є рівнозначним приросту на 1 грн повної собівартості цукрових буряків. В такій ситуації оцінити динаміку зміни собівартості цих культур за абсолютним показником досить складно. Доцільніше для цього використати індексний метод, який дозволить усунути проблему розмірності і дає змогу визначити саме приріст показника повної собівартості по різних видах продукції в динаміці (рис. 2).

Таким чином, найбільш швидко зростав індекс повної собівартості зернових, середньорічний приріст якого становив майже 0,49 раза відносно рівня 2002 р. Середньорічний приріст індексу собівартості соняшнику був на рівні 38,5 %, цукрових буряків – близько 24,5 %. Підприємствам необхідно спрямовувати зусилля на зниження собівартості зернових і соняшнику шляхом зменшення непродуктивних витрат і здійснення економії ресурсів.

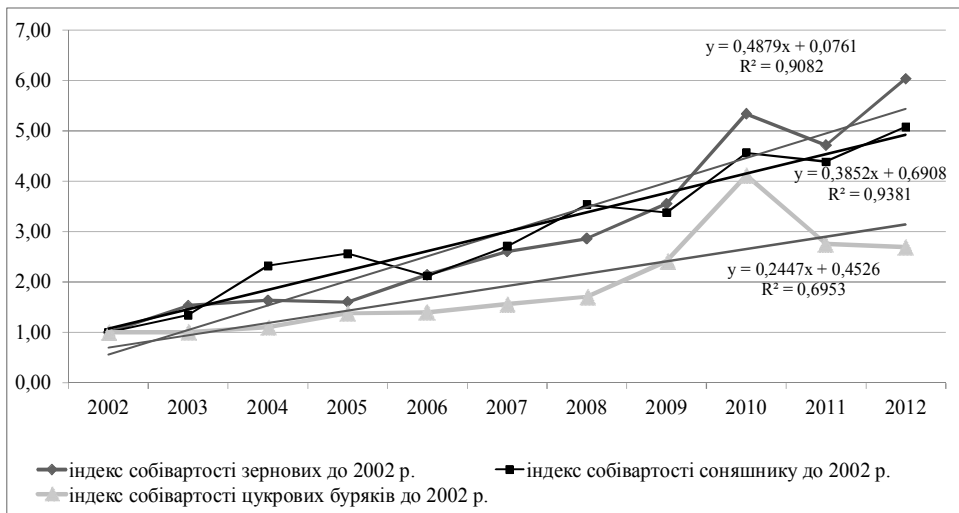

Рис. 2. Динаміка індексів собівартості основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2002-2012 рр.

Проте зменшення собівартості за рахунок таких заходів можливе лише до певної межі. Якщо таких резервів не вистачає, то для зменшення витрат проводиться аналіз технології вирощування відповідної культури. Собівартість продукції рослинництва залежить від технології вирощування і має розглядатися у нерозривному зв'язку з нею. Тому для зниження собівартості обов'язковим є пошук можливостей удосконалення технології вирощування культур, оцінка альтернативних технологій і порівняння собівартості продукції при різних технологіях вирощування певної культури.

Розглянемо динаміку собівартості зернових і соняшнику в окремих сільськогосподарських підприємствах Харківської області (табл. 3).

Як видно з даних таблиці, в обох підприємствах за 2010-2012 рр. спостерігалась чітка обернена залежність прибутку від повної собівартості зернових і соняшнику. У СТОВ «Відродження» собівартість 1 ц соняшнику у 2012 р. становила 216,59 грн, прибуток з 1 ц – 143,24 грн. СТОВ «Маяк» отримало у 2012 р. збиток від реалізації соняшнику в розмірі 16,69 грн/ц, його собівартість була на рівні 373,01 грн/ц. Отже, зростання собівартості неминуче спричиняє зниження обсягів прибутку.

3. Динаміка повної собівартості та прибутку зернових і соняшнику в окремих сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2010–2012 р.

	ТОВ "Відродження" Харківського району Харківської області			СТОВ "Маяк" Чугуївського району Харківської області		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Зернові і зернобобові всього						
повна собівартість 1 ц, грн	65,07	97,79	105,81	92,33	101,73	88,00
прибуток з 1 ц, грн	45,91	20,55	26,60	25,69	22,17	44,17
Соняшник						
повна собівартість 1 ц, грн	325,13	220,29	216,59	306,09	288,78	373,01
прибуток з 1 ц, грн	22,34	102,99	143,24	-19,42	3,66	-16,79

Висновки та пропозиції. Показник собівартості дає можливість глибоко аналізувати економічний стан підприємства і виявляти резерви підвищення ефективності виробництва. У структурі витрат за елементами визначальну роль займають матеріальні витрати, тому основні зусилля мають бути спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів сільськогосподарських підприємств. В абсолютному вимірнику найбільш швидкими темпами зростає собівартість соняшнику, а у відносному – повна собівартість зернових. Незважаючи на високі темпи зростання собівартості соняшнику, значне перевищення рівня рентабельності над собівартістю цієї культури не призводить до збитковості. Найбільш повільно зростає собівартість цукрових буряків як в абсолютному, так і у відносному вираженні. У результаті дослідження виявлено певну синхронність зростання собівартості основних сільськогосподарських культур, особливо в абсолютному вимірнику. А отже це означає, що зростання собівартості пов'язане не стільки з інтенсифікацією виробництва і удосконаленням технології, скільки з інфляцією.

Дослідженням підтверджено визначальний вплив повної собівартості на прибуток від реалізації сільськогосподарських підприємств Харківської області, що доводить необхідність пошуку шляхів її зниження, зокрема

шляхом запровадження більш ефективних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Адже за інших однакових умов чим нижча собівартість продукції, тим більше прибутку отримуватиме підприємство.

Бібліографічний список: 1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 2. Мельник Л.Ю. Фактори впливу на прибутковість аграрних підприємств / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 79-86. 3. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19-37. 4. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: монографія / Г.О. Партин. – К.: УБС НБУ, 2008. – 219 с. 5. Петров В.М. Методичні підходи до формування собівартості сільськогосподарської продукції та її вплив на ефективність виробництва / В.М. Петров, А.В. Токар // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 55-60.

Бадалов Х.М. Динамика себестоимости продукции растениеводства в сельскохозяйственных предприятиях. В статье освещены основные тенденции себестоимости продукции растениеводства в сельскохозяйственных предприятиях. Уделено внимание вопросам экономической эффективности сельскохозяйственного производства. Проанализировано и доказано негативное влияние себестоимости на прибыльность продукции растениеводства и необходимость поиска резервов ее снижения.

Badalov Kh. Dynamics of the cost crop production in agricultural enterprises. This article presents main trends in the cost crop production in agricultural enterprises. Paid attention to the economic efficiency of agricultural production. Analyzed and proven negative impact on the profitability of the cost of crop production and the need for reserves of its decline.